

แนะนำหนังสือ

จากแฟ้มเอกสารลับที่สุด : เผย “ข้อมูลใหม่” สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NARA)

พีรยา มหาภักตติคุณ*

วันรับบทความ 13 เมษายน 2565 / วันตอบรับบทความ 13 พฤษภาคม 2565

จากแฟ้มเอกสารลับที่สุด : เผย “ข้อมูลใหม่” สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NARA) เขียนโดย พันเอก ดร. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ อาจารย์พิเศษ และข้าราชการบำนาญในสังกัดกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า มีวัตถุประสงค์ต้องการแนะนำโครงการหอจดหมายเหตุ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ในพระราชดำริของพลเอกหญิง ศ. เกียรติคุณ ดร. สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผ่านการนำเอกสารบางส่วนจาก “คลังข้อมูลดิจิทัล” (Digital Collections) มานำเสนอเป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการอ่านเอกสารต้นฉบับที่เป็นหลักฐานขั้นต้นด้วยตนเอง ในฐานะเป็น “ข้อมูลดิบ” ของการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์และเป็น “เครื่องมือ” ในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อฝึกฝนทักษะให้นักเรียน นิสิตนักศึกษา และสาธารณชน เป็นผู้รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ โดยใช้เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NARA) หมวด RG226 และ RG457 เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเอกสารบางส่วนใน 2 หมวดนี้ทำให้ผู้เขียนได้ค้นพบ “ข้อมูลใหม่” ที่มีคุณค่า มีความหมายและมีความสำคัญต่อการศึกษาและการอธิบายประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากทำให้พบหลักฐานใหม่ที่สามารถตอบคำถามได้ว่า ขบวนการเสรีไทยเป็นเรื่องราวความขัดแย้งภายในของไทยมากกว่าความนิยมหรือไม่นิยมญี่ปุ่น และเป็นขบวนการที่มีได้มีขนาดใหญ่โตมีกำลังพลถึง 50,000-100,00 คน ดังที่เคยเข้าใจกันมา

คำสำคัญ ขบวนการเสรีไทย, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2, การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์

Abstract

From the highest confidential file : disclosed “new information” of Thai History during the World War II era from the U.S. National Archives & Records Administration (NARA)” written by Colonel Dr. Sorasak Ngamkhachonkunkit, the special lecturer and retired government officer under Department of History, Education Division, Chulachomklong Royal Military Academy. This book was written with an objective of introducing the “Project National Archives Of Thailand, Department of History, Education Division, Chulachomklong Royal Military Academy” according to the royal initiative from General Professor Emerita

*อาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ วิทยาลัยศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

Dr. Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn. Information was aggregated from Digital Collections and was presented as a case study with purpose to increase awareness of the importance of self-studying original document which is primary evidence, and this was a training tool to be a lifelong learning people and a quality people. The book used files in section RG226 and RG457 from the U.S. National Archives & Records Administration (NARA), as some information in these 2 sections led to the “new information” that was very meaningful to the education of Thai History during the World War II era. The new evidence could clarify the origination of Free Thai Movement that was related to the conflict within Thai more than the favor or unfavor of Japan, and the Movement was not a big movement of having 50,000 – 100,000 forces like what we had been understood

Keywords: Free Thai Movement, Thai history during World War II, Teaching History

บทนำ

“จากแฟ้มเอกสารลับที่สุด : เผย “ข้อมูลใหม่” สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NARA)” เป็นหนังสือเล่มที่ 2 ใน 4 เล่มที่พลเอกหญิง ศ. เกียรติคุณ ดร. สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานให้แก่นางสาวตรีณัฐ เทียนทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2564 เพื่อให้กระทรวงศึกษาธิการนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ให้แก่เด็กและเยาวชน (<https://www.thaipost.net/main/detail/117426>) หนังสือเล่มนี้เขียนโดย พันเอก ดร. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ อาจารย์พิเศษและข้าราชการบำนาญในสังกัดกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เป็น “ภาคต่อ” จากงานเขียนเล่มแรกคือ “เรื่องเล่าจากทหารวิชาการอาวุโส : การค้นคว้าและอ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างคน สร้างชาติและสร้างทหารอาชีพ” (2564)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำงานเขียนเล่มที่สองให้มีความต่อเนื่องจากเล่มแรกที่ได้แนะนำไปแล้ว (พิริยา มหาภิกิตติคุณ 2564: 85-96) โดยจะกล่าวถึง 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ เอกสารชุด RG226 และ RG457 นำไปสู่การค้นพบ “ข้อมูลใหม่” ระดับ “เพชรน้ำเอก” ที่มีคุณค่า มีความหมายและมีความสำคัญต่อการศึกษาศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อย่างไร และการอ่านเอกสารต้นฉบับหรือหลักฐานชั้นต้นด้วยตนเองจะเป็น “เครื่องมือ” ที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอน การศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ และการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต รู้จักคิด คิดเป็น วิเคราะห์เองได้ และเป็นไปอย่างสนุก อันเป็นการ “สร้างคน สร้างชาติ สร้างทหารอาชีพ” ได้อย่างไร โดยจะเริ่มจากการสังเขปสาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้นำเสนอ ก่อน เพื่อปูพื้นไปสู่การอภิปรายใน 2 ประเด็นดังที่กล่าวมา

(1) สังเขปสาระสำคัญของงานเขียน

หนังสือเล่มนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 บท รวมบทนำและบทสรุป มีสาระสำคัญพอสังเขปดังนี้

บทที่ 1 บทนำ พันเอก ดร. สรศักดิ์ ผู้เขียนได้อธิบายที่มาของการเขียนหนังสือเล่มนี้ว่าเริ่มจากประสบการณ์ส่วนตัวที่มีความประทับใจการจัดการเรียนการสอนวิชาการเมืองการปกครองไทยของ ศ.ดร.เสนห์ จามริก ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนค้นคว้าในเรื่องที่สนใจ เพื่อฝึกตั้งคำถาม โดยยังไม่ต้องตอบ แต่ต้องหาความรู้มาอธิบายให้ได้ว่าคำถามนั้นมีที่มาและความสำคัญอย่างไร มีแนวคิด ทฤษฎีและหลักฐานอะไรที่จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาต่อไปได้ ครั้นเมื่อผู้เขียนรับราชการที่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้รับโอกาสเดินทางไปศึกษาต่อ วิจัย และปฏิบัติการกิจการไปค้น ไปอ่านและรวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยจากหอจดหมายเหตุประเทศต่าง ๆ โดยเน้นหอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NARA) ทำให้ผู้เขียนมีโอกาสพัฒนารูปแบบ วิธีการจัดการเรียนการสอนและการวิจัย ตามแนวพระราชดำริของพลเอกหญิง ศ. เกียรติคุณ ดร. สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “ทูลกระหม่อมอาจารย์” อดีตผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ที่ทรงให้ความสำคัญกับวิธีการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนต้องอ่านเอกสารขั้นต้นแบบฉบับเต็ม เพื่อให้ได้รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรทั้งหมดในเอกสาร เพื่อให้ผู้เรียนได้ “ฝึกคิด คิดวิเคราะห์ให้เป็น และเป็นไปอย่างสนุก” (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2564 ข: 26)

พันเอก ดร. สรศักดิ์ ผู้เขียนจึงมีความเชื่อว่าการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์อย่างถูกหลัก ถูกวิธี ตั้งแต่ต้นทางคือ เน้นหลักคิด วิธีการและหลักฐานในฐานะเป็น “เครื่องมือ” ในการเรียนการสอน ให้มากกว่าเนื้อหาและความรักชาติ เน้นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีทักษะในการค้นคว้าข้อมูลอันหลากหลายด้วยตนเอง ได้ฝึกคิด คิดวิเคราะห์ให้เป็น ฝึกให้ไม่ด่วนสรุปอะไรง่าย ๆ เริ่มจากเรื่องที่ตนเองสนใจ ย่อมทำให้การเรียนรู้นั้น “สนุกและชวนคิดชวนติดตาม” (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2564 ข : 19, 28) และมีผลให้การเรียนรู้มีได้จบเพียงแค่นั้นในชั้นเรียนเท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองไปสู่การเป็นผู้รักการเรียนรู้อย่างตลอดชีวิต เป็นสิ่งที่คนทุกเพศทุกวัยสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ตลอดเวลา ซึ่งเป็นกลวิธีหนึ่งในการพัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพตามแนวทางของการ “สร้างคน สร้างชาติ สร้างทหารอาชีพ”

บทที่ 2 แนะนำ “ข้อมูลใหม่” ที่ค้นพบจากการไปหอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NARA) พันเอก ดร. สรศักดิ์เริ่มไปค้นคว้าเอกสารที่ NARA ตั้งแต่ปี 2538-2559 มีเป้าหมายต้องการค้นหาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทยหรือเหตุการณ์ทางการเมืองของไทยตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนถึงสมัยสงครามเย็น สามารถนำสำเนาเอกสารกลับมาเกือบ 2 แสนแผ่น แต่ที่นำเสนอเป็นกรณีตัวอย่างในหนังสือเล่มนี้จะใช้เอกสารที่ไปค้นคว้าในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ปี 2556 เท่านั้น เอกสารที่เลือกมานำเสนอคือเอกสาร 2 หมวดใหญ่ในฝ่ายทหาร RG226 และ RG457 โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 กรณีตัวอย่างดังนี้

RG226 ชุดข้อมูลปฏิบัติการลับของหน่วย OSS (Office of Strategic Service, OSS) หรือ ปัจจุบันคือ สำนักข่าวกรองกลางของสหรัฐอเมริกา (Central Intelligence Agency: CIA) ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 OSS เป็นหน่วยสนับสนุนทางอาวุธและผู้ฝึกพลพรรคใต้ดินให้กับขบวนการเสรีไทย ที่ผ่านมาเอกสารกลุ่มนี้เคย

ถูกจัดเป็น “ข้อมูลลับ” (Very Secret, Top Secret) ปัจจุบันเป็นเอกสารที่ “ปลดความลับ” (Declassified documents) แล้ว ในหมวดนี้ผู้เขียนเลือกมานำเสนอเพียง 2 เรื่องคือ บันทึกนายเตียง ศิริขันธ์ กับบันทึกคำให้การ/การตอบคำถามของนายกนต์ธีร์ ศุภมงคล

RG457 ชุดข้อมูลที่เกิดจากการดักฟังและแปลโทรเลขของฝ่ายญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 มีทั้งข้อมูลลับจากฝ่ายญี่ปุ่นและยังมีข้อมูลลับของฝ่ายยุโรปด้วย ในหมวดนี้ผู้เขียนเลือกมานำเสนอรวม 3 เรื่องที่เด่นคือ กรณีการเคลื่อนไหวของกองทัพไทยเข้าสู่บริเวณตอนเหนือประเทศชายแดนของจีนและข้อสงสัยการติดต่ออย่างลับๆระหว่างทหารไทยกับฝ่ายจีน, กรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่ไม่ยอมออก และกรณีฝ่ายญี่ปุ่นพยายามชักชวนให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เดินทางไปญี่ปุ่นหลายครั้ง แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม บ่ายเบี่ยงอยู่เสมอ

เนื้อหาตั้งแต่บทที่ 3-5 จะเป็นการแนะนำและอภิปรายถึงเอกสารทั้ง 2 หมวดเรียงตามลำดับ 5 หัวเรื่องในลักษณะเดียวกันคือ เริ่มจากการแนะนำเอกสารแต่ละชุด จากนั้นจะแสดงภาพถ่ายเอกสารจาก NARA, ภาพถ่ายเอกสารฉบับสำเนาจากต้นฉบับ, ภาพถ่าย pdf ตามต้นฉบับ และฉบับพิมพ์(ใหม่)ตามต้นฉบับ(มีเฉพาะบันทึกของนายเตียง ศิริขันธ์) จบลงด้วยการสรุปประเด็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเอกสารชุดนั้น ๆ

บทที่ 3 บันทึกของนายเตียง ศิริขันธ์ ผู้เขียนจะแนะนำก่อนว่านายเตียงเป็นใคร มีฐานะหรือมีตำแหน่งหน้าที่ มีภาระความรับผิดชอบอะไร เอกสารนี้มีสภาพทั่วไปอย่างไร มีเนื้อหาโดยสังเขปกว่าถึงเรื่องอะไรบ้าง เหตุใดผู้เขียนจึงเชื่อว่าเป็นเอกสารที่นายเตียงพิมพ์ขึ้น เอกสารชุดนี้ไปปรากฏในแฟ้มเอกสารของหน่วย OSS ได้อย่างไร ทำไมบันทึกของนายเตียง ศิริขันธ์จึงมีความหมาย มีความสำคัญในการตอบโจทย์ทั้งเรื่องกำเนิดของขบวนการเสรีไทยภายในประเทศและการต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

บทที่ 4 บันทึกคำให้การ/การตอบคำถามของนายกนต์ธีร์ ศุภมงคล เป็นเอกสารราชการที่มีการระบุชื่อบุคคลชัดเจน นายกนต์ธีร์เป็นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ ปฏิบัติหน้าที่เป็นตัวแทนเสรีไทยที่ลี้ภัยเดินทางออกนอกประเทศไปให้ข้อมูลแก่เจ้าหน้าที่ระดับสูงของหน่วย OSS ผ่านการตอบคำถาม 19 ข้อ ในวันจันทร์ที่ 19 มกราคม แต่เอกสารลงวันที่ 20 มกราคม 2488/1945 เอกสารชุดนี้มีทั้งความเหมือนและความต่างกับบันทึกของนายเตียง ศิริขันธ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกสารส่วนบุคคลมากกว่า แต่เอกสารทั้งสองชิ้นล้วนมีคุณค่าในฐานะที่เป็น “ข้อมูลใหม่” ระดับ “เพชรน้ำเอก” ที่ช่วยตอบโจทย์สำคัญบางประการโดยเฉพาะเรื่อง “จำนวน” พลพรรคของขบวนการเสรีไทยและประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

บทที่ 5 นำเสนอเอกสารเพียงบางฉบับในหมวด RG467 (Message Intercept Translation) ว่า เป็นหลักฐานขั้นต้นที่มีฐานะเป็น “หลักฐานอิสระ” ระดับ “พยานปากเอก” ที่ช่วยปิดจุดอ่อนของประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อย่างไร เริ่มจากการแนะนำก่อนว่า RG467 คือข้อมูลฝ่ายญี่ปุ่นที่ถูก OSS ดักฟังแล้วแปลเป็นภาษาอังกฤษตลอดช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2481-2489/1938-1946 หรือตั้งแต่ก่อนสงครามจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง เป็นเอกสารที่มีลักษณะใกล้เคียงกับคำให้การของนายกนต์ธีร์ ศุภมงคล ตรงที่เป็นเอกสารราชการ มีชื่อผู้ส่ง-ผู้รับ มีการระบุวัน เวลา เดือน ปี อย่างชัดเจน สิ่งที่แตกต่างคือ RG457 เป็นการแปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นออกมาเป็นภาษาอังกฤษ จึงมีโอกาสดคลเคลื่อนได้ง่าย ในการแนะนำเอกสาร RG457 ผู้เขียนมีการปูพื้นฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่

ช่วงเวลาก่อนเกิดสงครามและสมัยที่กองทัพญี่ปุ่นบุกกรุกเข้ามา การเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากนโยบายเป็นกลางไปสู่การเลือกข้าง เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร(อังกฤษและสหรัฐอเมริกา) จากนั้นจึงอภิปรายว่าเอกสารหมวด RG457 ที่พบและยกมาเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างนั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานขั้นต้นที่มีความเป็น “หลักฐานอิสระ” ระดับ “พยานปากเอก” ที่ช่วยปิดจุดอ่อนและสนับสนุนการสร้าง “ตำนานใหม่” ของขบวนการเสรีไทยได้อย่างไร

บทที่ 6 บทสรุป นำเสนอจุดยืนและเป้าหมายที่สำคัญของการเขียนหนังสือเล่มนี้อีกครั้งหนึ่งว่า เอกสารต้นฉบับหรือหลักฐานขั้นต้นนอกจากจะมีบทบาทและหน้าที่ในฐานะเป็น “ข้อมูลดิบ” แล้ว ยังเป็น “เครื่องมือ” ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนและการวิจัยทางประวัติศาสตร์ด้วย การนำไปใช้จึงควรต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอื่น ๆ มาเสริมเพิ่มเติมอีก เช่น การใช้ภาพยนตร์ เรื่องเล่า ข่าว ภาพ สารคดี การตั้งคำถามจากมุมมองใหม่ๆ การกระตุ้นให้เกิดความสงสัยใคร่รู้ทั้งจากตัวเอกสาร และเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ค้นคว้า ตรวจสอบ คิด วิเคราะห์ เพื่อแสวงหาความรู้ในแง่มุมใหม่ ๆ ต่อไป

(2) เอกสารชุด RG226 และ RG457 นำไปสู่การค้นพบ “ข้อมูลใหม่” ระดับ “เพชรน้ำเอก”

ที่มีคุณค่า ความหมายและมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

พันเอก ดร.สรศักดิ์ ผู้เขียนเริ่มสนทนาจากการทำความเข้าใจเบื้องต้นก่อนว่าเกณฑ์หรือข้อบ่งชี้ว่าเอกสารใดจะจัดว่าเป็น “ข้อมูลใหม่” มิใช่เป็น “ความใหม่” ชนิดไม่เคยมีใครเคยพบเคยเห็นหรือเคยใช้อ้างอิงมาก่อน อาจจะเป็นข้อมูลเดิมที่มีมานานแล้วแต่ไม่มีใครสนใจ ยังไม่มีใครเคยนำมาใช้ก็ได้ หรืออาจจะเป็นข้อมูลเก่าแต่ตีความใหม่ก็ได้ หรือเป็นข้อมูลใหม่ที่เพิ่งเปิดให้บริการแก่สาธารณชนทั่วไปสามารถเข้าไปอ่านก็เป็นได้ เช่นกัน ความหมายและความสำคัญของ “ข้อมูลใหม่” อยู่ที่การเป็นข้อมูลที่เปิดเผยให้เห็นมุมมองในอีกแง่หนึ่งที่ไม่เคยมีใครรับรู้ ไม่เคยคาดคิดกันมาก่อน แต่ข้อมูลดังกล่าวช่วยทำหน้าที่ไขความกระจ่างบางอย่างให้กระจ่างแจ้งอันเป็นการปิดจุดอ่อนของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ยังมีคำถามหรือข้อสงสัยบางประการ

ยกตัวอย่างเช่น ที่ผ่านมาการศึกษาเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยเน้นการอธิบายภายใต้ชุดความรู้ทางวิชาการที่เรียกว่า “ตำนานเก่า” ซึ่งผลิตซ้ำคำอธิบายต่อ ๆ กันมาว่าเสรีไทยเป็นความเคลื่อนไหวของผู้นำไทยที่แตกแยกความคิดเห็นเป็น 2 ฝ่าย ระหว่าง ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำรัฐบาลเผด็จการทหาร ที่นิยมญี่ปุ่น เลือกเป็นมิตรกับฝ่ายอักษะ(ญี่ปุ่น เยอรมนี อิตาลี) กับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำฝ่ายพลเรือนและทหารเรือที่นิยมประชาธิปไตย จึงต่อต้านญี่ปุ่น สนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร มีอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เสรีไทยเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่มีขนาดใหญ่โตมีกำลังพลมากถึงประมาณ 50,000-100,000 คน

เมื่อพันเอก ดร.สรศักดิ์ ทำงานวิจัยเรื่องนี้ตั้งแต่ระดับบัณฑิตศึกษา คุชกุ์บัณฑิตและจากประสบการณ์ไปค้นคว้าอ่านเอกสารที่ NARA ทำให้ค้นพบหลักฐานที่เป็น “ข้อมูลใหม่” ที่ช่วยไขความกระจ่างประการให้กระจ่างแจ้ง สามารถเสนอ “ตำนานใหม่” ของขบวนการเสรีไทยได้ในอีกมุมมองหนึ่งว่า ผู้นำไทย ทั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ ต่างเป็นผู้นำประเทศที่มีความเป็นอิสระและมี “ความชาญฉลาด” รู้จักใช้ประเด็นสงครามโลกมาเป็นนโยบายในการ “หลอกล่อ” กับประเทศมหาอำนาจที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะ

จะเป็นฝ่ายญี่ปุ่นหรือฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อปกป้องรักษาอธิปไตยของชาติ และเพื่อให้ฝ่ายตนเองมีอำนาจเหนือกว่าคู่แข่งในทางการเมือง

ขบวนการเสรีไทยจึงเป็นขบวนการที่มีได้มุ่งหมายจะต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่านั้น แต่เป็นขบวนการที่มีความมุ่งหมายจะต่อต้านและล้มล้างระบอบเผด็จการทหารของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และต่อสู้เพื่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง กำลังพลพรรคน่าจะมีจำนวนไม่มากนัก ประมาณ 8,000-10,000 คนเท่านั้น

หลักฐานชั้นต้นที่เป็น “ข้อมูลใหม่” ระดับ “เพชรน้ำเอก” ที่ผู้เขียนค้นพบและนำมาใช้สนับสนุน “ตำนานใหม่” ได้แก่เอกสารชุด RG226 และ RG457 รวม 5 กรณีตัวอย่าง มีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

กรณีที่ 1 บันทึกของนายเตียง ศิริขันธ์ แม้ว่าจะเป็นเอกสารฉบับพิมพ์ตีจำนวน 24 หน้าที่ไม่ระบุชื่อเจ้าของ ไม่เคยมีใครพูดถึงเอกสารนี้มาก่อน แต่ด้วยบริบทของเอกสารและการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ทำให้พันเอก ดร.สรศักดิ์นำเสนอว่าบันทึกดังกล่าวเป็นของนายเตียง ศิริขันธ์ เนื้อความของบันทึกช่วยตอบคำถามสำคัญอันเป็นการพิสูจน์สมมติฐาน “ตำนานใหม่” ของขบวนการเสรีไทยได้ว่า กำเนิดของขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ มาจากการร่วมมือกันระหว่าง กลุ่ม ส.ส.ภาคอีสานกับนายปรีดี พนมยงค์ มูลเหตุของการร่วมมือมีที่มาจากปัญหาการต่อต้านระบอบเผด็จการทหารร่วมอยู่ด้วย มิได้มีแค่การต่อต้านญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียวดังที่เคยเข้าใจกัน เป็นการต่อต้านระบอบเผด็จการทหารที่มีมาตั้งแต่ก่อนสงครามจะเกิด และจุดหมายปลายทางของการร่วมมือกันก็มีใช้การต่อต้านญี่ปุ่น แต่เป็นการต่อสู้เพื่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ดังนั้นการต่อต้านญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของขบวนการเสรีไทยและภารกิจในการต่อสู้เพื่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงนี้จะยังคงปฏิบัติการต่อมาภายหลังสงครามยุติลงแล้ว ดังจะเห็นได้จากความพยายามที่จะวางรากฐานให้เกิดระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 แต่ความพยายามดังกล่าวต้องประสบความล้มเหลวเนื่องจากไม่สามารถต้านทานพลังอำนาจ ทั้งกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามและกลุ่มอำนาจเก่า(หรือกลุ่มนิยมเจ้า) ที่หวนคืนกลับมาใช้อำนาจได้ใหม่ภายหลังรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 ซึ่งทำให้แกนนำหลักของกลุ่มเสรีไทยภายในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่ม ส.ส.ภาคอีสาน กลายเป็นเป้าหมายหนึ่งที่ถูกรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 จงใจทำลายล้างให้หมดสิ้นไป

บันทึกของนายเตียง ศิริขันธ์ จึงทิ้งหลายประเด็นให้ชวนคิด ชวนค้นคว้าวิจัย และชวนสนทนาทางวิชาการต่อไปได้อีก ไม่ว่าจะเป็นการลอง “เปลี่ยนมุมมอง” ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จากระดับผู้นำประเทศ มาเป็นเรื่องราวของนายเตียง ศิริขันธ์ “คนตัวเล็ก ๆ” ผู้เป็น “ผู้แทนสามัญชนคนบ้านนอก” ส.ส.จากจังหวัดสกลนครที่ก้าวออกไปมีบทบาทในการเมืองระดับชาติและการเมืองโลก คำถามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของนายเตียง จึงน่าจะมีตั้งแต่การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ชาติ” และ “ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” ที่นายเตียงคิดมีรายละเอียดเหมือนกันหรือแตกต่างกันไปจากที่ผู้นำส่วนกลางคิด เหตุใดเขาและผองเพื่อนจึง “กล้า” เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพล ป. พิบูลสงครามและญี่ปุ่น รวมถึงคำถามที่ว่าเหตุใดเรื่องราวของเขาและพรรคพวกของเขาจึงกลายเป็น “คนต้นแบบ” ของ “นักการเมืองอีสาน” ที่ถูกกล่าวขานมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน

การ “เปลี่ยนมุมมอง” ข้างต้นเป็นมุมมองที่พันเอก ดร.สรศักดิ์ ผู้เขียนน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการงานของ ดร. คริสโตเฟอร์ โกซา (Dr.Christopher E. Goscha) และงานของ ดร.แดเนียล ไฟน์แมน (Dr. Daneil Fineman) ที่เน้นการศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศเล็กโดยเน้นมุมมองจากภายใน หรือจากจุดยืนของผู้นำ ชาวพื้นเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ ออกไปสู่การเมืองภายนอก โดยให้ความสนใจว่าบรรดาผู้นำชาวพื้นเมืองในประเทศเล็กๆมีปฏิกริยาต่อกระแสการเมืองระดับโลกอย่างไรด้วยเหตุผลอะไร (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2546 ก) ดังนั้นหากเปลี่ยนตัวละครจากเดิมที่เคยเน้น “ผู้นำ” ระดับสูงสุด มาเป็นทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับ ปฏิบัติการรองลงมาตามลำดับ โดยพิจารณาว่าแก่นนำระดับรองแต่ละคนมีภูมิหลัง (ครอบครัว การศึกษา อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม) มีแนวคิดเกี่ยวกับชาติและการพัฒนาประเทศเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่นำไปสู่การเกาะกลุ่มรวมตัวกัน หรือขัดแย้ง ไม่พึงพอใจกัน ย่อมจะทำให้ ภาพรวมของเรื่องราวในประวัติศาสตร์มีความชัดเจนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นวิธีวิจัยที่ผู้เขียนเรียกว่า Prosopographical Study (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2548 และ 2557)

กรณีที่ 2 บันทึกคำให้การ/การตอบคำถามของนายกนต์ธีร์ ศุภมงคล การตอบคำถาม 19 ข้อของนายกนต์ธีร์ช่วยไขความกระจ่างเรื่องกำลังพลพรรคเสรีไทยว่ามีได้ถึงขนาด 50,000-100,000 คนดังที่เคยเข้าใจกัน จากบริบทของเอกสารและการตรวจสอบกับหลักฐานร่วมสมัย ทำให้พันเอก ดร.สรศักดิ์ ผู้เขียนค้นพบประเด็นที่น่าสนใจบางประการ กล่าวคือ

ประการแรก บันทึกคำให้การของนายกนต์ธีร์ ทำให้รู้ที่มาที่ไปของการสร้างความเท็จ (myth) ให้กลายเป็นความจริง (truth) เนื่องจากที่ผ่านมานั้น พันเอก ดร.สรศักดิ์ มีข้อสงสัยเรื่องจำนวนพลพรรคของ ขบวนการเสรีไทยที่เคยอ้างต่อกันมาว่ามีจำนวนสูงถึง 50,000-100,000 คน ซึ่งขัดแย้งกับหลักฐานร่วมสมัยทั้งของไทยและต่างประเทศที่กล่าวตรงกันว่าน่าจะจะมีเพียงแค่มิเกิน 8,000-10,000 คนเท่านั้น

ตัวเลข 50,000-100,000 คนปรากฏให้เห็นครั้งแรกในบันทึกคำให้การของนายกนต์ธีร์ แต่ในอดีต เอกสารนี้อยู่ในชั้นความลับ ไม่น่าจะมีนักวิชาการคนใดเข้าถึงได้ และเหตุผลที่นายกนต์ธีร์ให้การแก่ OSS ว่ามีประมาณ 50,000-100,000 คน น่าจะเกิดจากความพยายามที่จะให้สหรัฐอเมริกาเชื่อถือและสนับสนุน ขบวนการเสรีไทยเพื่อนำไปสู่การรับรองเอกราชเมื่อสงครามสิ้นสุดลงมากกว่า

พันเอก ดร.สรศักดิ์ พบว่า “ตัวเลข” จำนวนพลพรรคเสรีไทย 50,000-100,000 คน มีจุดเริ่มต้นมาจากงานเขียนของ James V. Martin, Jr. เรื่อง Thai-American Relations in World War II ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร The Journal of Asian Studies ฉบับเดือนสิงหาคม 2506/1963 หลังจากนั้นตัวเลขดังกล่าวเริ่มแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยเป็นครั้งแรกผ่านการตีพิมพ์งานเขียนที่แปลมาจากงานวิจัยของ ศ.ดร.แถมสุข นุ่มนนท์ ภายใต้ชื่อ เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี 2521 จากนั้นจึงมีการผลิตซ้ำผ่านงานเขียนวิทยานิพนธ์และงานวิจัยนับแต่นั้นเป็นต้นมา โดยยังไม่พบหลักฐานเช่นเดียวกันว่า James V. Martin นำตัวเลขดังกล่าวมาจากเอกสารใด

ประการที่สอง คำถามของเจ้าหน้าที่หน่วย OSS และคำให้การรวม 19 ข้อของนายกนต์ธีร์ ทำให้เกิดประเด็นใหม่ๆ ที่ชวนให้ขบคิด ชวนให้ค้นคว้าวิจัยต่อไปได้อีกเช่นกัน เป็นต้นว่าตั้งแต่ช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างที่สงครามดำเนินไปและภายหลังสงครามยุติ OSS หรือรัฐบาลสหรัฐอเมริกาจะมองสถานะของประเทศ

ไทยอย่างไร หากเลือกได้ สหรัฐคาดหวังอยากเห็นผู้นำคนใดเข้ามาทำหน้าที่เป็นหัวหน้ารัฐบาลไทย ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายปรีดี พนมยงค์ หรือ พล.ต.อ.หลวงอดุลเดชจรัส หรือแม้แต่คำถามที่ว่าอะไรคือเหตุผลที่สหรัฐยังวางแผนการลักลอบเดินทางออกไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในต่างประเทศ อันเป็นข้อเสนอของเสรีไทย เป็นต้น

กรณีที่ 3 เอกสารชุด RG457 เป็น “หลักฐานอิสระ” ระดับ “พยานปากเอก” ที่สำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากพันเอก ดร.สรศักดิ์มีความเห็นว่าจุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 คือการขาดข้อมูลของญี่ปุ่นผู้เป็นชาติมหาอำนาจอีกฝ่ายหนึ่ง ถือเป็นตัวแทนหลักคู่ขนานกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่สนับสนุนขบวนการเสรีไทย ที่เป็นเช่นนี้มีสาเหตุมาจากข้อจำกัดเรื่องภาษาและการที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม จึงอาจมีผลทำให้เอกสารสำคัญบางส่วนถูกทำลาย การค้นพบเอกสาร RG457 ที่มีทั้งข้อมูลลับของฝ่ายญี่ปุ่นและข้อมูลในกลุ่มอักษะคือเยอรมนีและอิตาลีปะปนอยู่ด้วย จึงมีความน่าสนใจระคนแปลกใจด้วยว่าทางญี่ปุ่นรู้เรื่องที่ถูกดักฟังนี้บ้างหรือไม่ เพราะการรู้หรือไม่รู้ ย่อมมีผลอย่างยิ่งต่อความได้เปรียบ-เสียเปรียบด้านการข่าวในภาวะสงคราม ถ้าหากญี่ปุ่นไม่รู้ นี่อาจจะเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่นำไปสู่ความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นในสงครามครั้งนี้ด้วยก็เป็นได้

อย่างไรก็ดี RG457 เป็นเอกสารที่ให้มุมมองของฝ่ายญี่ปุ่นที่มีต่อสถานะของประเทศไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งในแง่ของยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่ญี่ปุ่นปฏิบัติต่อประเทศไทยและยังสะท้อนสภาพความเป็นไปภายในประเทศของไทยในมุมมองของญี่ปุ่นด้วย ดังตัวอย่างที่พันเอก ดร.สรศักดิ์ ยกมาเป็นกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจชวนให้ขบคิดและสนทนาทางวิชาการต่อไปได้อีกดังนี้

ประการแรก เมื่อพิจารณาเอกสาร RG457 พร้อมไปกับเอกสารร่วมสมัยฝ่ายญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นยุทธศาสตร์ในการทำสงครามของญี่ปุ่นว่าต้องการใช้ไทยเป็นแหล่งสนับสนุนหรือเป็น “แนวหลัง” ในการทำสงครามกับอังกฤษในพม่าและมลายู กับมุ่งหมายจะใช้ประเทศไทยเป็น “ตัวอย่างที่ดี” ตามแผนการ “ร่วมวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” หรือ “Asia for Asiatics” ญี่ปุ่นจึงพยายามชักชวนไทยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรและปฏิบัติต่อไทยแตกต่างไปจากเพื่อนบ้าน ดังจะพิจารณาได้จากหลักฐานประกอบในหลายกรณีไม่ว่าจะเป็นบันทึกของนายพลอาเคโดะ นากามูระ ผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย(เออิจิ มูราชิม่า และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2534) คำให้การฯของ พ.อ.อิโรมิติ ยาฮาร่า (สรศักดิ์ งามขงกุลกิจ 2529) และคำให้การฯของ พ.ท. Massao Kushida (1989) ซึ่งน่าจะเป็นคำอธิบายที่ช่วยให้เข้าใจได้มากขึ้นว่าเหตุใดการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทยและปฏิบัติการทั้งหลายที่จอมพล ป. พิบูลสงครามทำ จึงไม่ถูก “ตอบโต้” ด้วยวิธีการขั้นเด็ดขาด เหตุใดญี่ปุ่นจึงปฏิบัติต่อไทยแค่เฝ้าจับตาและทำหน้าที่เป็น “กรรมกรกลาง” คอยกดดันให้ความขัดแย้งแข่งขันระหว่างกลุ่มการเมืองภายในของไทยดำเนินไปตามทิศทางของกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยไม่เข้ามาแทรกแซงหรือสนับสนุนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ประการที่สอง ผู้นำไทยมีความแตกต่างจากผู้นำขบวนการชาตินิยมชาติอื่นๆในภูมิภาคเอเชียตรงที่ว่าถึงแม้ผู้นำไทยจะมีลักษณะนิยมญี่ปุ่นมากกว่าชาติตะวันตก มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะภายหลังกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน-ฝรั่งเศส (2483-2484/1940-1941) แต่เมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกรุกเข้ามาจริงๆแล้ว ผู้นำไทยกลับมีทัศนคติและไม่ยินดีต้อนรับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นไม่สามารถชักจูงให้จอมพล ป. พิบูล

สงครามเข้าร่วมเป็นพันธมิตรได้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามกับญี่ปุ่นจึงปรากฏในลักษณะของความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ญี่ปุ่นจึงต้องเฝ้าติดตามความเคลื่อนไหวของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างใกล้ชิดตลอดเวลาตั้งแต่เมื่อแรกจนกระทั่งสงครามยุติ จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงมิได้ฝึกฝายเป็นเนื้อเดียวกันกับญี่ปุ่นดังที่เคยเข้าใจกันมา

ประการที่สาม การที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เปลี่ยนนโยบายต่างประเทศจากการประกาศเป็นกลาง มาสู่การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับญี่ปุ่น ประกาศสถานะสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร มีอังกฤษ สหรัฐอเมริกา เป็นกรณีตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่าถึงแม้กองทัพญี่ปุ่นจะบุกรุกประเทศไทยและกดดันอย่างหนักนับตั้งแต่ก่อนอรุณรุ่งในเช้าวันที่ 8 ธันวาคม 2484/1941 จนถึงการประกาศสงครามในวันที่ 25 มกราคม 2485/1942 แต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยังมีอิสระและรู้จักเลือกใช้สถานการณ์สงคราม “หลอกล่อ” ญี่ปุ่นให้เกิดประโยชน์อย่าง “ชาญฉลาด” เพราะนอกจากจะช่วยลดความเสียหายของประเทศจากการรุกรานของกองทัพญี่ปุ่นแล้ว ยังช่วยให้รัฐบาลมีความเข้มแข็ง ได้รับความนิยมจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น และสามารถใช้เงื่อนไขญี่ปุ่นกับชาวสถานะสงครามเป็นเครื่องมือในการขยายอำนาจครอบงำประเทศได้อย่างเบ็ดเสร็จ ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของการปรับตัวตามสถานการณ์ชนิดที่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส ซึ่งในตอนแรกอาจจะใช้ไม่ได้ผล แต่กลับทำให้ความแตกแยกภายในรัฐบาลคณะราษฎรระหว่างกลุ่มทหารบกที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับกลุ่มพลเรือน-ทหารเรือที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเคยเป็น “หัวใจของระบอบพิบูลสงคราม” แตกสลาย ทำให้กลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ แยกตัวออกไปร่วมมือกับกลุ่มการเมืองอื่นในนามขบวนการเสรีไทย

ประการสุดท้าย การเลือกเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ทำให้โชคชะตาของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องผูกพันไปตามเงื่อนไขของสงครามที่มีความพ่ายแพ้หรือชัยชนะของญี่ปุ่นเป็นตัวแปรสำคัญ ดังนั้นเมื่อเข้าสู่ปี 2486 ญี่ปุ่นเริ่มตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงต้องเผชิญกับกระแสกดดันอย่างหนักทั้งจากญี่ปุ่นและกระแสการเมืองภายในประเทศ จนเป็นที่มาของการแสวงหาทางออกใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการลักลอบส่งนายทหารไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยผ่านจีน การดำเนินนโยบายย้ายเมืองหลวงไปอยู่เพชรบูรณ์ การทดสอบความมั่นคงของรัฐบาลด้วยวิธีการยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่ไม่ยอมออก (ซึ่งเป็นกลวิธีที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเคยทำมาแล้วหลายครั้ง ดู พิระ เจริญวัฒน์กุล 2559) และการปฏิเสธไม่เดินทางไปเข้าร่วมประชุมเพื่อการสถาปนาวงศ์ไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพา (The Greater East Asia Co-Prosperty Sphere) ตามที่ญี่ปุ่นต้องการ

การแสวงหาทางออกใหม่ที่ดำเนินไปตามกลางสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าสายเกินไป เนื่องจากการกระชับอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จภายใต้ฐานคิดแบบผู้นำทหาร ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจตามกติกาของระบอบประชาธิปไตย กลายเป็นผู้นำที่มีพฤติกรรมทำอะไรตามอำเภอใจ ไม่ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่มีเหตุผล กลับไปกลับมา (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2564 ข: 203 และ พิระ มหากิตติคุณ 2561) และต้องสิ้นสุดอำนาจลงในปี 2487 โดยยังไม่มีโอกาสความกระจ่างว่าท่ามกลางสภาวะการณ์ที่กำลังขับเคลื่อนตลอดเวลา นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะผู้นำสูงสุดของประเทศ

ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์และยุทธวิธีไว้อย่างไรบ้าง ทำได้จริงๆ มากน้อยแค่ไหน ด้วยเหตุผลใด ซึ่ง ณ เวลานั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปิดเผยได้

RG457 จึงเป็นหลักฐานสำคัญที่จะช่วยไขความกระจ่างเหล่านี้ให้กระจ่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิได้ไว้วางใจจอมพล ป. พิบูลสงครามมาตั้งแต่แรก และขบวนการเสรีไทยก็มิได้มีเฉพาะเรื่องของผู้นำและมิได้มีเฉพาะเรื่องความนิยมหรือไม่นิยมญี่ปุ่น

กล่าวโดยสรุป เอกสารชุด RG226 และ RG457 นำไปสู่การค้นพบ “ข้อมูลใหม่” ระดับ “เพชรน้ำเอก” ที่มีคุณค่า มีความหมายและมีความสำคัญเนื่องจากเป็นหลักฐานที่ช่วยสนับสนุนข้อเสนอ “ตำนานใหม่” ของขบวนการเสรีไทยที่เป็นการเปลี่ยนมุมมองการอธิบาย จากเดิมที่เคยใช้การเมืองภายนอกเป็นตัวตั้ง มีมหาอำนาจเป็นแกนหลัก อธิบายเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยว่าเกิดจากการเลือกข้างของผู้นำไทย ที่เลือกฝักใฝ่ฝ่ายมหาอำนาจภายใต้อุดมการณ์ที่มีอยู่ (จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเผด็จการ จึงนิยมญี่ปุ่นและเลือกเข้าข้างอักษะ ขณะที่นายปรีดี พนมยงค์ ยึดอุดมการณ์ประชาธิปไตย จึงต่อต้านญี่ปุ่นและเลือกเข้าข้างสัมพันธมิตร) มาสู่การอธิบายประวัติศาสตร์ของขบวนการเสรีไทยในมุมมองใหม่ ตามแนวทางของ ศ.ดร. Alfred W. McCoy ที่นำเสนอว่าผู้นำชาวพื้นเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นประเทศเล็ก มิได้เป็น “รัฐบาลหุ่นเชิด” ทำตามฝ่ายมหาอำนาจที่ตนเลือกอย่างตายตัว แต่พวกเขาใช้วิธีการของตนเองในการรับมือกับมหาอำนาจ โดยเป็น “ผู้กระทำ” มากกว่า “ผู้ถูกกระทำ” (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2564 ข: 255) เอกสารชุด RG457 เป็นหลักฐานของฝ่ายญี่ปุ่นที่สะท้อนพฤติกรรมทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในอีกมุมมองหนึ่งว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม มิได้ฝักใฝ่เป็นเนื้อเดียวกับญี่ปุ่น แต่ทั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามและอาจารย์รวมถึงกลุ่มการเมืองทุกกลุ่มในเวลานั้น ต่างมีอิสระและรู้จักใช้นโยบาย “หลอกล่อ” กับประเทศมหาอำนาจที่เข้ามาเกี่ยวข้อง “อย่างชาญฉลาด” เพื่อรักษาอธิปไตยของชาติและเพื่อให้ฝ่ายตนเองมีอำนาจเหนือกว่าคู่แข่งในทางการเมือง ด้วยมุมมองและวิธีการศึกษาที่ยกเลิกการขึ้นป้ายแบบ “เหมารวม” เช่นนี้จึงน่าจะช่วยให้เข้าใจได้ถึงสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง “การเมืองในการเขียนประวัติศาสตร์” ที่แต่ละคน แต่ละกลุ่มนำมาใช้อธิบายเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ตนและสร้างภาพความเป็น “ผู้ร้าย” ให้แก่ฝ่ายตรงข้ามด้วยเช่นเดียวกัน

(3) การอ่านเอกสารต้นฉบับหรือหลักฐานชั้นต้นเป็น “เครื่องมือ” ที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนและการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ เพื่อการ “สร้างคน สร้างชาติ สร้างทหารอาชีพ”

พันเอก ดร. สรศักดิ์ ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในบทนำแล้วว่า “แก่น” ของวิชาประวัติศาสตร์ มิใช่เนื้อหาและการปลุกฝังความรักชาติ แต่อยู่ที่การสอนหลักคิด วิธีการ เพื่อฝึกให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด คิดวิเคราะห์ให้เป็น คิดให้ได้หลายรูปแบบ หลายมุมมอง ฝึกหัดตนให้กลายเป็นผู้มีวิจารณญาณ มีเหตุผล ไม่ด่วนสรุปอะไรง่าย ๆ และมีความคิดเป็นของตนเอง การฝึกทักษะนี้ควรเริ่มจากเรื่องที่เจ้าตัวสนใจ มิใช่ครูหรือใครกำหนด เพราะเป็นการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดความสงสัยใคร่รู้อย่างจริงจังและทำไปด้วยความสนุก การพัฒนาตนให้เป็น “นักประวัติศาสตร์” ที่ดีเช่นนี้ พันเอก ดร. สรศักดิ์ เชื่อว่าคนทุกเพศทุก

วัยสามารถเรียนรู้ ฝึกฝน และสร้างสรรค์ขึ้นได้ตลอดเวลา เป็นอีกกลวิธีหนึ่งของการ “สร้างคน สร้างชาติ สร้างทหารอาชีพ”

ดังประสบการณ์ตรงของพันเอก ดร. สรศักดิ์ ที่พบว่าในการศึกษาประวัติศาสตร์ หลักฐานแต่ละประเภทต่างมีข้อจำกัดแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น ถ้าหากมองเฉพาะเอกสารราชการ ประเภทประกาศ คำสั่ง รายงานต่างๆ ย่อมได้มุมมองแบบหนึ่ง แต่หากคิด วิเคราะห์เจาะลึกถึงเนื้อใน มองไปที่เบื้องหลังของเอกสาร อาจได้ข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่ง หากนำเอกสารเหล่านี้ไปใช้โดยไม่วิพากษ์กลั่นกรองให้ดีแล้ว อาจก่อให้เกิดการสื่อสารที่คลาดเคลื่อนได้ ดังนั้นในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ทุกๆ เหตุการณ์ หากเริ่มต้นจากการตั้งคำถามที่ดี ค้นคว้า อ่านหลักฐานที่เป็นเอกสารชั้นต้นด้วยตนเอง อย่างละเอียดรอบด้าน วิเคราะห์ถึงสิ่งที่อยู่เบื้องหน้า-เบื้องหลังของเอกสาร ทั้งที่เป็นเอกสารราชการ งานเขียนประเภทคำให้การ บทสัมภาษณ์ สารคดี ข่าว บันทึกความทรงจำของบุคคลทุกคนที่เกี่ยวข้อง และรวมไปถึงการศึกษา “การเมืองในการเขียนประวัติศาสตร์” และพัฒนาการของ “การผลิตซ้ำงานวิจัยทางประวัติศาสตร์” ประกอบกันไปด้วยแล้ว ย่อมจะทำให้เข้าใจเรื่องราวของเหตุการณ์นั้น ๆ ในทุกมิติ ได้ชัดเจน ถูกต้อง เข้าใกล้ความจริงเพิ่มมากขึ้น ดังจะศึกษาได้จากผลงานของผู้เขียนทั้ง 2 เล่มที่ได้แนะนำนี้ รวมถึงบทความวิชาการ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

งานเขียนเล่มนี้ของพันเอก ดร. สรศักดิ์ ยังเป็นภารกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการหอจดหมายเหตุ กปศ. สกศ. รร. จปร. ในพระราชดำริฯ ซึ่งพลเอกหญิง ศ. เกียรติคุณ ดร. สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “ทูลกระหม่อมอาจารย์” ผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้ทรงริเริ่มวางรากฐานมาตั้งแต่ปี 2535 เนื่องจากปัจจุบันหอจดหมายเหตุแห่งชาติของแต่ละประเทศมีการ “ปลดความลับ” (declassify documents) เอกสาร มีเอกสารใหม่ ๆ เปิดให้บริการแก่สาธารณชนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยลำดับ จึงมีพระราชดำริว่าเอกสารเหล่านี้มีความสำคัญ “นักวิจัยคนไหน จากประเทศไหนก็ตาม ใครเข้าถึงได้ก่อน ย่อมจะมีข้อมูลที่จะวิเคราะห์ วิเคราะห์เหตุการณ์โลกได้แม่นยำกว่าผู้อื่น” (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2464 ข: 6) จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดส่งคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญไปค้นคว้าวิจัย อ่าน รวบรวมเอกสารของประเทศไทยที่ปรากฏอยู่ตามหอจดหมายเหตุแห่งชาติของประเทศต่างๆ อาทิ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส เยอรมนี จีน เกาหลี ญี่ปุ่น อินเดีย เวียดนาม และออสเตรเลีย นำมาเก็บรวบรวมไว้ในรูปของ “คลังข้อมูลดิจิทัล” (Digital Collections) เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการวิจัยด้านประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และเป็น “เครื่องมือ” ในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์แก่ทั้งนักเรียนนิสิตนักศึกษาตลอดจนประชาชนทั่วไป

เพื่อให้การใช้เอกสารหรือหลักฐานชั้นต้นที่ยังมีฐานะเป็น “ข้อมูลดิบ” ให้สามารถทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือ” ในการจัดการเรียนการสอนและการวิจัยประวัติศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พันเอก ดร. สรศักดิ์ ผู้เขียนแนะนำว่า ควรเริ่มจากการปูพื้นฐานข้อมูลความรู้และข้อคิดเห็นที่แวดล้อมรอบตัวเอกสารหลักฐานนั้นๆ เสียก่อน เพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้อ่านมีความเข้าใจเนื้อหาในเบื้องต้น เนื่องจากข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารแต่ละชิ้นมีความหมาย มีความสำคัญและอาจจะมีข้อขัดแย้งซ่อนอยู่ภายใน เมื่อผู้เรียนหรือผู้ที่จะนำไปใช้มีพื้น

ความรู้มากพอที่จะเข้าถึงบริบทของเอกสารแล้ว ผู้สอนก็จะสามารถแทรกประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราว เพื่อชักชวนให้ผู้เรียนรู้จักสังเกต เกิดการคิด กล้าตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์สังเคราะห์และสื่อสารได้อย่างมีเหตุผล กล้าถกเถียงแสดงความคิดเห็นในแนววิชาการ อันเป็นวิธีการศึกษาตามหลักปรัชญาจีนโบราณที่ว่า “การศึกษาโดยไม่คิด ไร้ประโยชน์ การศึกษาโดยไม่ศึกษา เป็นอันตราย” เมื่อผู้เรียนเข้าใจความหมายของ ข้อมูลในเอกสารได้เป็นอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถนำไปใช้ได้ อย่างมีเหตุผลหรือสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างมีคุณภาพ

การใช้หลักฐานชั้นต้นเป็น “เครื่องมือ” ในการวิจัยและจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงเป็นการปรับความเข้าใจที่สังคมมีต่อเนื้อหาและวิชาประวัติศาสตร์ จากที่เคยมีอคติว่าเป็นวิชาที่เน้นการท่องจำเนื้อหาและมุ่งปลูกฝังความรักชาติ มาสู่การให้ความสำคัญกับ “วิธีการทางประวัติศาสตร์” โดยใช้เอกสาร/หลักฐานที่เป็นต้นฉบับเป็น “เครื่องมือ” ของการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาไปสู่การเป็น “นักประวัติศาสตร์” ที่ดี ซึ่งย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่ตามมา 2 ประการคือ ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะความคิดให้สามารถรับมือกับภาวะ Information Overload ในปัจจุบันได้อย่างมีศักยภาพ และยังทำให้เกิดการทบทวนองค์ความรู้เก่า เติมเต็มและสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ๆ ทางประวัติศาสตร์ได้ตลอดเวลา

(4) บทสรุป

สิ่งที่ถือได้ว่าเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของหนังสือเล่มนี้ที่นักวิชาการอ่านแล้วอาจจะไม่คุ้นเคยนักคือการไม่มีบรรณานุกรมท้ายเล่ม ทั้งๆที่เป็นงานเขียนแนววิชาการ แต่จุดเด่นที่น่าสนใจกล่าวได้ว่ามีอยู่หลายประการ ได้แก่การนำเสนอวิธีการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ที่เน้นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตั้งคำถามที่ตนสนใจโดยยังไม่ต้องตอบ แต่ต้องอธิบายให้ได้ว่าคำถามนั้นมีที่มาและมีความสำคัญอย่างไร กับการให้ความสำคัญในการใช้เอกสาร/หลักฐานชั้นต้นในฐานะเป็น “ข้อมูลดิบ” ให้เป็น “เครื่องมือ” ในการวิจัยและการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกค้นคว้า อ่านหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง ฝึกทักษะการอ่าน อ่านแล้วคิด วิเคราะห์ให้ให้เป็น สังเคราะห์ให้ได้ อย่างมีเหตุผล มีข้อเท็จจริงรองรับ โดยผู้เขียนได้พยายามเน้นย้ำอยู่ในหลายครั้งว่าสิ่งที่นำเสนอทั้งหลายนั้นยังไม่ควรถือเป็นข้อยุติ แต่ขอให้ถือเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การชวนคิดชวนถกเถียงกันไปในการทำงานฝึกกลับสมองไปในตัว ดังนั้นเพื่อเพิ่มรรถรสในการสนทนาทางวิชาการ นอกเหนือจากการติดตามผลงานวิจัยและบทความวิชาการแล้ว การติดตามผลงานของผู้เขียนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่น่าสนใจและน่าติดตามต่อไป เป็นต้นว่า live เสวนาวิชาการ “แต่ถึงรบไม่ขลาด” เมื่อไทยประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา (<https://www.youtube.com/watch?v=zN4geSlnhVO>)

บรรณานุกรม

- “กรมสมเด็จพระเทพฯ พระราชทานหนังสือประวัติศาสตร์ 4 เล่ม ให้ศธ.นำไปสอนเด็ก” (21 กันยายน พ.ศ. 2564) <https://www.thaipost.net/main/detail/117426>
- พริยาม มหากิตติคุณ. 2561. “แนะนำหนังสือ เรื่องเล่าจากทหารวิชาการอาวุโส: การค้นคว้าและอ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างคน สร้างชาติและสร้างทหารอาชีพ” วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต 17, 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561): 85-96.
- พริยาม มหากิตติคุณ. 2561. “นายทวี บุญยเกตุ นายกรัฐมนตรี 17 วัน: เพื่อชาติ เพื่อประชาธิปไตย” ศิลปวัฒนธรรม 39, 10 (สิงหาคม 2561): 122-145.
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2564): ก เรื่องเล่าจากทหารวิชาการอาวุโส: การค้นคว้าและอ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างคน สร้างชาติและสร้างทหารอาชีพ. กรุงเทพฯ. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2564): ข จากแฟ้มเอกสารลับที่สุด: เผย “ข้อมูลใหม่” ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NARA). กรุงเทพฯ. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2529). “แผนการบุกของญี่ปุ่นกับบทบาทนายกรัฐมนตรีนายจอมพล ป. พิบูลสงคราม” ศิลปวัฒนธรรม 7, 9 (กรกฎาคม 2529): 82-91.
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2557). ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย: เรื่องราวการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง. กรุงเทพฯ. โครงการสิ่งพิมพ์ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาเคโตะ นากามูระ. (2534). ผู้บัญชาการชาวพุทธ บันทึกผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2. แปลโดย เออิจิ มุราชิม่าและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์. กรุงเทพฯ. มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- Massao Kushida. พ.ท. (1989). “เบื้องหลังการเข้าไปอย่างสันติของกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย: ในช่วงต้นของการประกาศสงคราม(ธันวาคม 2484)” แปลและเรียบเรียงโดย Eiji Murashima และสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. วารสารญี่ปุ่นศึกษารวมศาสตร์ 6,1(1989): 74-81. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/japanese/article/view/52439?PageSpeed=noscript>
- live เสวนาวิชาการ “แต่ถึงรบไม่ขลาด” เมื่อไทยประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา <https://www.youtube.com/watch?v=zN4geSlnhVO>